

ALEKSANDR MAKEDONSKIYNING HARBIY YURISHLARI VA UNING AHAMIYATI

Hamroyev Shahriyorbek Yo'ldosh o'g'li

Buxoro davlat universiteti

Tarix va yuridik fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Aleksandr Makedonskiyning harbiy yurishlari va ularning qadimgi dunyo tarixidagi o'рни har tomonlama tahlil etiladi. Makedoniyalik Aleksandr miloddan avvalgi IV asrda qisqa vaqt ichida ulkan imperiya barpo etgan holda, Yevropa va Osiyo sivilizatsiyalari o'rtasida ko'prik bo'lishga muvaffaq bo'lgan buyuk sarkarda sifatida o'rganiladi. Maqolada uning yunon shaharlari, Eron Ahamoniylar imperiyasi, Misr va Hindiston hududlariga qilgan yurishlari, bu yurishlar davomida qo'llagan harbiy strategiyasi, tashkiliy yondashuvlari va diplomatik siyosati atroflicha yoritiladi.

Maqola yakunida Aleksandrning harbiy yurishlarining bugungi tarixshunoslikdagi bahosi, ularning madaniy, siyosiy va strategik jihatdan jahon tarixiga qo'shgan hissasi ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi. Bu yurishlar nafaqat davrining xaritasini o'zgartirgan, balki dunyoqarashni ham yangilagan global hodisa sifatida yondashiladi.

Kalit so'zlar: Aleksandr Makedonskiy, harbiy yurishlar, qadimgi tarix, Ahamoniylar, Hind yurishi, Iskandariya, ellinizm, G'arb va Sharq, yunon-makedon davlati, qadimgi imperiyalar, madaniy ta'sir, sivilizatsiyalar to'qnashuvi.

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируются военные походы Александра Македонского и их место в истории древнего мира. Александр Великий, сумевший в кратчайшие сроки создать огромную империю, рассматривается как выдающийся полководец, ставший мостом между европейской и азиатской цивилизациями. Особое внимание уделяется его походам на греческие города, в Персидскую империю Ахеменидов, Египет и Индию, а также его военной стратегии, организационному подходу и дипломатической политике.

В заключение статьи дается научно-теоретическая оценка значения походов Александра Великого в современной историографии, их культурной, политической и стратегической значимости в контексте мировой истории.

Ключевые слова: Александр Македонский, военные походы, Древний мир, Ахемениды, Индийский поход, Александрия, эллинизм, Восток и Запад, греко-македонское государство, древние империи, культурное влияние, столкновение цивилизаций.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of Alexander the Great's military campaigns and their role in the history of the ancient world. Alexander is examined as a remarkable commander who, within a short period, built a vast empire and served as a bridge between European and Asian civilizations. Special attention is given to his expeditions through Greek cities, the Achaemenid Persian Empire, Egypt, and India, as well as to his military strategies, organizational skills, and diplomatic approaches.

In conclusion, the article presents a scholarly evaluation of the significance of Alexander's campaigns in modern historiography, emphasizing their cultural, political, and strategic impact on world history.

Keywords: Alexander the Great, military campaigns, ancient history, Achaemenids, Indian expedition, Alexandria, Hellenism, East and West, Greco-Macedonian state, ancient empires, cultural influence, clash of civilizations.

Kirish

Qadimgi dunyo tarixida o'zining harbiy dahosi, siyosiy tafakkuri va betakror yurishlari bilan iz qoldirgan shaxslar ko'p bo'lgan bo'lsa-da, ular orasida Makedoniyalik Aleksandr alohida o'rin egallaydi. U qisqa, ammo sermazmun hayoti davomida Yevropadan tortib Hind daryosigacha bo'lgan ulkan hududni zabt etib, tarix sahnasida eng yirik imperiyalardan birini barpo etdi. Uning yurishlari nafaqat harbiy g'alabalar bilan, balki G'arb va Sharq o'rtasidagi madaniy, siyosiy va iqtisodiy aloqalarning rivojlanishiga katta turtki bergan hodisa sifatida baholanadi.

Aleksandrning harbiy yurishlari, strategik mahorati, jang maydonidagi taktik yondashuvlari va bosib olingan xalqlar bilan olib borgan siyosati nafaqat o'z zamonasidagi davlatlar, balki kelajak avlodlar uchun ham o'rnak bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, uning tomonidan asos solingan shaharlar, u yerda keng yoyilgan ellinistik madaniyat va ma'muriy tuzilmalar tarixiy taraqqiyot jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Mazkur maqolada Aleksandr Makedonskiy yurishlarining asosiy bosqichlari, ularning harbiy-siyosiy ahamiyati, madaniy merosi hamda tarixiy bahosi atroflicha tahlil qilinadi. Shu orqali, uning faoliyati bugungi tarixshunoslik nuqtayi nazaridan qay darajada global ahamiyatga ega ekani ochib beriladi.

Asosiy qism-Iskandar Zulqarnaynning sharqiy yurishining tarixiy zamini mil.avv IV asr o'rtalarida sodir bo'lgan chuqur ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlarga asoslanadi. Sharqqa yurushlar oldidan o'nlab yillar davomida Makedoniya jamiyatida bir qator muhim o'zgarishlar ro'y berdi. Avvalo, harbiy sohadagi muhim o'zgarishlarni ta'kidlash kerak, buning natijasida mashhur Makedoniya falangasi - mamlakatning siyosiy birlashuviga, mustaqil qabila markazlarining yo'q qilinishiga va yosh harbiy quldor Makedoniya davlatining

jangovar qudratini mustahkamlashga hissa qo'shgan yagona professional armiya yaratildi.

IV asr o'rtalarida Makedoniyada islohotlar o'tkazilib, mamlakatning iqtisodiy va siyosiy mavqeini mustahkamladi. Bu Makedoniyaning eng yaqin qo'shnilarini - birinchi navbatda yunon davlatlarini zabt etish yo'liga kirishiga olib keldi.

Iskandar Sharqqa yurishini mil.avv 334-yil bahorida boshlagan. Shuni ta'kidlash kerakki, Makedoniya qiroli butun qo'shinini o'zi bilan olib ketmagan. Armiyaning yarmiga yaqini Makedoniya qo'mondoni Antipater qo'mondonligi ostida o'z vatanlarida qoldi. U yerda ularning vazifalariga Bolqon yarim oroli va Gretsiyani himoya qilish kiradi. Arrianning xabar berishicha, ba'zi qo'shinlar Iskandarga faqat Kichik Osiyoda qo'shilgan. Mil.avv 334-yil may oyida Granikus daryosida Makedoniya va Fors qo'shinlari o'rtasida birinchi to'qnashuv sodir bo'ldi. Fors armiyasining soni 12 000 otliqdan iborat bo'lgan, shuningdek, 20 000 ga yaqin yunon yollanma askarlari otryadini o'z ichiga olgan.

Mil.avv 333-yilning bahorida Makedoniyaliklar Kilikiyani egallab olishdi. Bu orada Fors shohi Doro III Furot daryosidan o'tib, Suriyaga kirdi. Doro Makedoniyaliklar tomonidan bosib olingan Baylan dovonida jang qilishga qaror qildi. Doro bu jangda harbiy rahbar sifatida muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Ammo, Doro ilgari oddiy dushman oldida hech qachon chekinmagan, balki bejiz "Buyuk" laqabi bilan atalmagan zo'r sarkarda Iskandar Zulqarnayndan mag'lubiyatga uchragan.

Mil.avv 332-yil noyabrda Iskandar Misrga yetib keldi va Misr chegarasidagi Pelusiy qal'asida tantanali ravishda kutib olindi. U yerdan makedoniyaliklarning bir qismi kemalarda daryodan pastga tushishdi, boshqalari esa quruqlik orqali mamlakat poytaxti Memfisga ketishdi.

Misr davlatining anneksiya qilinishi Iskandarning navbatdagi muvaffaqiyati edi. Ammo bu uning uchun hech qanday strategik ahamiyatga ega emas edi. Mil.avv 331-yil boshida Iskandar o'zi bilan oz sonli odamlarini olib, Nil daryosi bo'ylab yo'lga tushdi. Daryoning og'zidan unchalik uzoq bo'lmagan joyda u yangi shahar - Iskandariyaga asos soldi. Mart oyining oxirida qiroli Memfisga, aprelda esa Suriyaga qaytib keldi.

Hindistonda harbiy yurishni tashkil qilishning muhim sababi uning Hind vodiysidagi g'arbiy hududlari Ahamoniylar davlatining sharqiy chekkasi hisoblanganligi edi. Makedoniya qiroli u yerda Ahamoniylarning vorisi va "Osiyo shohi" sifatida o'z hokimiyatini e'lon qilmoqchi va mustahkamlamoqchi edi.

Aleksandr Hindistonning yana bir qancha shaharlariga bostirib kirdi. Svat mintaqasida bo'lganida u yana bir muhim nuqta - Nisoni qo'lga kiritdi. Iskandar Nisoga erkinlik va muxtoriyat berdi, uning qonunlari va davlat tuzumini tasdiqladi, shahar hokimi esa o'z mavqeini saqlab qoldi.

Iskandar Zulqarnaynning Sharqdagi siyosati Makedoniya urf-odatları va qoidalarining uyg'unligidan iborat bo'lib, unga ko'ra sharq xalqlari ilgari qirol bosib olgan yerlarda yashab kelgan. Shofman Iskandarning Sharqda o'z siyosatini amalga oshirgan uchta yo'nalishini belgilaydi: boshqaruvni tashkil etish, shaharsozlik va ilohiylashtirish.

Tovar-pul munosabatlarining rivojlanishining katalizatori Fors hukmdorlarining qo'lga kiritgan boyliklari bo'lib, ular ko'pincha tangalarni ommaviy zarb qilish uchun ishlatilgan.

Iskandar ham satrapiyalarni, ham qaram davlatlarni o'z ichiga olgan mavjud Ahamoniylar ma'muriy tizimiga kichik o'zgarishlar kiritdi. U satraplar tomonidan ayirmachilikdan qo'rqib, ularning hokimiyatini fuqarolik ishlari bilan cheklab qo'ydi va bevosita qirolga bo'ysunuvchi harbiy komendantlarni ular bilan bir qatarga qo'ydi.

Ahamoniylar davrida satraplar tanga zarb qilish huquqiga ega edilar. Iskandar ularni bu imkoniyatdan mahrum qildi. Bobil va bir necha Finikiya, Kilikiya va yunon shaharlari bundan mustasno edi - ularga tanga zarb qilishni mustaqil ravishda davom ettirishga ruxsat berildi.

Tangalarni zarb qilish qoidalaridagi o'zgarishlar Aleksandr amalga oshirgan pul islohotining kichik bir qismi edi. U kumush asosga to'liq o'tishni va ikkita pul tizimini - Attika va Ahamoniylarni birlashtirishni buyurdi.

Ishlab chiqarishning o'sishiga avvallari xazinada o'lik vazn sifatida yotgan Ahamoniylarning bebaho boyliklari ham yordam berdi. Iskandar davrida bu kapital muomalaga kiritildi. Yangi tanganing muomalaga kiritilishi asosiy raqobatchi Afina shahri uchun foydali bo'lmasa-da, u butun dunyo bo'ylab savdo aloqalari uchun bozorlarni ochdi.

Sharqda Aleksandr kumush dirxamani kiritdi va shuni ta'kidlash kerakki, u bu erda bir necha asrlar davomida kichik o'zgarishlar bilan mavjud edi. Makedoniya qirolining moliya sohasida amalga oshirgan chora-tadbirlari davlatni birlashtirishga, yirik davlatning turli qismlari o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarni mustahkamlashga hissa qo'shishga qaratilgan edi.

Aleksandr o'z imperiyasida homiylik qilgan ijtimoiy tuzilish. Shubhasiz, qirolidan to'rtta ijtimoiy qatlam: jangchilar, shaharliklar, yer egalari va ruhoniylar imtiyozlarini oldilar. Makedoniyada ham, Forsda ham qirollarga qaram aristokratlar bo'lgan. Aleksandr ularning huquqlarini tan oldi, lekin ularni birlashtirishni orzu qildi.

Yunonlar yuqori tabaqaga qabul qilingan va makedoniyalik zodagonlar bilan tenglashtirilgan deb hisoblangan. Harbiy rahbarlar, amaldorlar va gubernatorlar aynan mana shu "tepadan" tanlab olindi. Ammo bu yerda ham qirolning o'ziga xos talablari bor edi – u hatto yuqori hokimiyatga ega bo'lgan shaxslar, jumladan, satraplar ham hokimiyatga bo'lgan barcha imtiyoz va huquqlaridan butunlay voz kechib, uning qo'lida qurol bo'lishini istardi. Podshohning bu istagini amalga oshirish qiyin bo'lib

chiqdi¹. Agar Iskandar o'zining bosqinchilik yurishi boshida faqat o'z kuchiga va makedoniyaliklarning yordamiga tayangan bo'lsa, Bobilda bo'lgan paytdan boshlab u forslarga mamlakatni boshqarishga ruxsat bera boshladi. Asta-sekin ular yuqori lavozimlarni egallashni boshladilar. Shunday qilib, Iskandar fors zodagonlarini o'z xizmatiga qabul qilib, fors xalqiga qarshi emasligini, balki faqat ularning podshosiga qarshi kurashayotganini ko'rsatdi. Makedoniya qirolining bunday munosabati yordamida kelajakda Fors zodagonlari davlatni boshqarishda ko'proq ishtirok eta boshladilar va muhim harbiy lavozimlarga ega bo'ldilar. Iskandar forslarga qo'mondonlik postlarini tarqatib, fors shaxsiy qo'riqchisini tuzdi.

Iskandarning bunday harakatlari uning ijtimoiy bazasini kengaytirish, forslar va makedoniyaliklarni birlashtirish, hokimiyatning tayanchiga aylanadigan "hukmron xalq" ni yaratish, shuningdek, boshqa xalqlarni zulm qilish va ekspluatatsiya qilish quroli bilan bog'liq edi².

Iskandarning xatti-harakatlari uning ko'p millatli hokimiyat hukmdori sifatidagi mavqei, ulkan davlat birligini mustahkamlashga intilishi bilan bog'liq edi. Binobarin, uning siyosatidagi navbatdagi tamoyil g'oliblar va mag'lublarni qon aralashtirish orqali birlashtirish maqsadida makedoniyaliklar va sharq xalqlari vakillari o'rtasida nikoh ittifoqlarini tuzish edi. Iskandar siyosatidagi bu yo'nalish "xalqlarning birlashishi" deb nomlangan.

Birinchi misolni Iskandarning o'zi mil.avv 327-yilda ko'rsatgan. Sharqning eng go'zal qizi Roksanaga uylandi. Makedoniya qirol o'zining to'yini fors odatlariga ko'ra sharqiy go'zallik bilan uyushtirdi. Biroq, bu ish uzoq vaqt davomida yagona edi. Bir necha yil o'tgach, Iskandar 80 ta yaqin do'stlariga Forsning eng olijanob oilalarining qizlariga turmushga chiqishni buyurdi³.

"Xalqlarni birlashtirish" siyosati Suzadagi to'yda ham o'z aksini topdi - 10 ming yunon va makedoniyalik jangchilar mahalliy qizlarga uylanishdi. Aleksandr bunday ittifoqlarni tasdiqlash belgisi sifatida barcha yangi turmush qurganlar uchun boy sep tayyorladi.

Qadimgi mualliflar yuqorida tasvirlangan voqealarga to'g'ri baho berishgan. Shunday qilib, Kvint Kursiy Ruf Iskandarning o'z kuchiga ishonmasligiga e'tibor qaratdi va u zaif imperiya rishtalarini mustahkamlash uchun vositalarni qidirdi. Bu va boshqa bir qator omillar ba'zi olimlarga Iskandar haqida birinchi bo'lib "xalqlar birodarligini" e'lon qilgan deb aytishga imkon berdi.

Iskandarning boshqa islohotlari orasida mil.avv 324-yilgi farmonni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Bu barcha surgunlarni yunon shaharlariga qaytarish va ularning mulkiy huquqlarini tiklashni nazarda tutgan. Qiyinchilik shundaki, bu farmon ushbu

¹ Morton J. Imperiya Aleksandra Makedonskogo. - С-Пб. : Питер, 2010.

² Lane Fox R. Alexander the Great. - London: Penguin Books, 1973.

³ Morton J. Imperiya Aleksandra Makedonskogo. - С-Пб. : Питер, 2010.

shartnomada nazarda tutilgan siyosatning ichki ishlariga aralashmaslik tamoyillariga zid edi⁴.

Iskandarning Sharqdagi faoliyatining navbatdagi muhim jihati, shaharsozlik edi. U 70 ta shaharga asos solgan, ammo bunday ta'sirchan raqam, ehtimol, bo'rttirilgan. Agar zamonaviy ma'lumotlarni solishtirsak, asosi Aleksandr nomi bilan bog'liq bo'lgan o'nga yaqin mashhur shaharlarni nomlashimiz mumkin.

U asos solgan aholi punktlarining hammasi ham so'zning barcha ma'nosida shahar bo'lmagan. Ularning aksariyati Makedoniya harbiy posyolkalari va mustamlakalari bo'lib, ular zabt etilgan qirollik yerlarida joylashgan edi, faqat keyinroq ular shahar-davlat huquqlarini oldilar. Qoidaga ko'ra, bu yangi shaharning barpo etilishi emas, balki eski sharqiy shahar hududining kengayishi va unga polis huquqlarining berilishi edi. Lekin, albatta, Iskandar davrida zabt etilgan yerlarda yangi shahar markazlari paydo bo'ldi - Misrdagi Iskandariya, Hind daryosining sharqiy qirg'og'idagi Iskandariya-Opiani va boshqalar.

Yangi shaharlarning barpo etilishi doimo muhim savdo yo'llarida bo'lgan va satrapliklar o'rtasida bog'lovchi markaz bo'lib xizmat qilgan. Ularning barchasi Iskandar va satraplar tomonidan tayinlangan hokimlarga itoat qilishlari kerak edi. Iskandarning shaharsozlik siyosati harbiy maqsadlarga erishishga qaratilgan edi, lekin uning ahamiyati qirol niyatidan ham oshib ketdi. Iskandar siyosatining xuddi shu yo'nalishi uning Diadochi, keyingi ellinistik shohlar tomonidan yanada ulug'vor miqyosda amalga oshirildi. U davlat tizimining muhim ustunini tashkil etdi.

Minglab yunon savdogarlari va hunarmandlari Makedoniya armiyasiga ergashib, yangi yerlarda foydali tadbirkorlikni kutdilar. Ularning aksariyati tashkil etilgan shaharlarda qolib, o'z tajribalarini o'rgatishdi va bu yerda savdo va sanoat faoliyatining ilgari noma'lum bo'lgan tarmoqlariga asos soldi. Ularning yunon savdo markazlari bilan eski aloqalari ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi - ular Yunoniston va Sharq o'rtasidagi tovar ayirboshlash zonalarini kengaytirishga yordam berdi. Sharqiy yurishlar davrida amalga oshirilgan geografik kashfiyotlar ham savdo-iqtisodiy aloqalarning kengayishiga, yangi savdo aloqalarining o'rnatilishiga xizmat qildi.

Iskandar asos solgan shaharlarda shaharliklar tabaqasining rivojlanishi va gullab-yashnashiga katta e'tibor berildi. Hamma narsada, ayniqsa turmush tarzida, yunon yoki yunon-semit xarakteri ustunlik qilishi kerak edi. Yunon ko'chmanchilari ushbu shaharlarning to'liq fuqarolari bo'ladi deb taxmin qilingan, ammo mahalliy aholiga ham qolishga ruxsat berilgan. Yangi paydo bo'lgan shahar aholisi qishloq aholisidan yuqoriga ko'tarilib, asta-sekin ellinlashgan bo'ladi, deb taxmin qilingan. Iskandarning bu yerdagi siyosati uning «xalqlarni aralashtirib yuborish» siyosatini davom ettirdi. Shunday qilib, Sharqqa hozirgacha noma'lum bo'lgan "fuqaro"

⁴ Lane Fox R. Alexander the Great. - London: Penguin Books, 1973.

tushunchasi asta-sekin dunyoni zabt etardi. Ko'chmanchi shahar va ayni paytda dunyo fuqarosiga aylanadi. Biroq, fuqarolik huquqlarini berish, shuningdek, alohida davlatlarning mavjudligi ko'zda tutilmagan.

Iskandar niyat qilganidek, yangi davlatning markazi Mesopotamiya va uning poytaxti - Babil bo'lishi kerak edi. Mesopotamiya Yaqin Sharqdagi qadimiy madaniyat markazi bo'lib, karvon yo'llari orqali Eron, O'rta yer dengizi va Kavkazga, suv orqali esa Fors ko'rfazi, Arabiston va Hind okeani bilan bog'langan. Shu sababli u Yaqin Sharqdagi barcha yirik davlatlarning siyosiy va iqtisodiy markazi bo'lib, o'rta asrlargacha bu mavqeini saqlab kelgan.

Xulosa

Aleksandr Makedonskiyning harbiy yurishlari insoniyat tarixida chuqur iz qoldirgan, ko'plab xalqlar taqdiriga ta'sir etgan va global miqyosda geosiyosiy o'zgarishlarga sabab bo'lgan yirik voqealardan biridir. Uning qisqa umr ichida amalga oshirgan jasoratli harakatlari va strategik qarorlari, bugungi kunda ham harbiy san'at, davlat boshqaruvi va diplomatiya sohalarida chuqur tahlil qilinmoqda. Aleksandrning harbiy yurishlari natijasida nafaqat Ahamoniylar imperiyasi quladi, balki G'arb va Sharq o'rtasidagi tarixiy, madaniy, ilmiy va iqtisodiy aloqalarning yangi davri boshlandi.

Aleksandrning yurishlari imperiyachilik siyosati bilan cheklanib qolmasdan, butun boshli hududlarda ellinistik madaniyatning yoyilishiga, ilm-fan, san'at va falsafa taraqqiyotiga asos soldi. U asos solgan Iskandariya shaharlari ilm va madaniyat markazlariga aylangan bo'lsa, Sharq mamlakatlarida yunon-makedon ta'siri asrlar davomida saqlanib qoldi. Unga xos bo'lgan tolerantlik, turli xalqlarni bir siyosiy tizimda birlashtirishga bo'lgan urinishlari, bugungi zamonaviy integratsion jarayonlarga ham muvofiq keladi.

Uning yurishlari davomida yaratgan ma'muriy tizimlari, harbiy yondashuvlari va diplomatik siyosati ko'plab keyingi imperiyalar — Rim, Sassanidlar va hatto islomiy xalifaliklar uchun asos bo'lib xizmat qildi. Aleksandr o'z yurishlari bilan qadimgi dunyo xaritasini nafaqat geografik, balki madaniy va siyosiy jihatdan ham o'zgartirdi. Uning faoliyati orqali yangi shaharlik madaniyatlar shakllandi, xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunish, aralashuv va uyg'unlik jarayoni boshlandi.

Aleksandr Makedonskiyning o'z davri uchun ilg'or bo'lgan harbiy taktikasi, noan'anaviy yondashuvlari va millatlararo boshqaruv siyosati, uni nafaqat zabt etuvchi, balki birlashtiruvchi sarkarda sifatida tarixda mustahkam o'rin egallashiga sabab bo'ldi. Uning harbiy yurishlari tarixshunoslar uchun faqat tarixiy faktlar emas, balki madaniyatlar o'rtasidagi almashinuv, integratsiya va global ta'sirning namunasidir. Shu boisdan, Aleksandr Makedonskiy faoliyatining zamonaviy tarixshunoslikdagi o'rni nihoyatda muhimdir. Uning yurishlari orqali boshlangan G'arb va Sharq o'rtasidagi tarixiy jarayonlar, bugungi kunda global madaniy

integratsiyaning tarixiy ildizlari sifatida o'rganilmoqda. Uning shaxsiyati, siyosiy qarashlari va amalga oshirgan ishlari zamonaviy dunyo uchun ham dolzarb saboqlar beradi. Bu esa Aleksandrni nafaqat o'z zamonasi, balki butun insoniyat tarixidagi eng buyuk arboblardan biri sifatida e'tirof etishga asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Morton J. Imperiya Aleksandra Makedonskogo. - С-Пб. : Питер, 2010.
2. Lane Fox R. Alexander the Great. - London: Penguin Books, 1973.
3. Islomov A. Qadimgi Yunon davlatchiligi. - Samarqand: Samarqand nashriyoti, 2020. - 124 b.
4. Aleksandrning Sharqqa yurishi /A. Hayitmetov. - Toshkent: Fan, 2018.128 b.
5. Античная история/Под ред. С.Л.Утченко. М.:Высшая школа,2003.-415с.
6. Plutarx. Aleksandr hayoti / tarj. J. Rahmon. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2020. - 132 b.